

לעשות רצונך

הלכות מצויות

wa052052@gmail.com

חודש אלול

כתב הטור (תקפא) תניא בפרקי ר"א בר"ה אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאני עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה; משה עלה להר! שלא יטעו עוד אחר ע"ג והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר; עלה אלקים בתרועה וגו' לכן התקינו חז"ל שיהיו תוקעין בר"ה אלול בכל שנה ושנה, וכל החדש, כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג) אם יתקע שופר בעיר וגו' וכדי לערבב השטן וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה ויש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ה אלול ואילך. וכ"כ המחבר נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים, וכתב הרמ"א מנהג בני אשכנז אינו כן אלא עומדים באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה, ואם חל ראש השנה ב' או ג' או מתחילין מיום א' שבע שלפניו.

יום כיפור קטן - בערב ר"ה אלול נהגו רבים לעשות סדר יום כיפור קטן אף במקום שאין נוהגין לעשות כסדר הזה בשאר חדשים כדי שיכינו לבם לתשובה (מטה אפרים)

תקיעת שופר - נהגו לתקוע אחר תפילת שחרית מראש חודש ואילך, ומתחילין לתקוע מיום שני של ר"ה, ויש מתחילין מיום ראשון דר"ה. ויש לתקוע בכל בוקר אחר התפלה, ובערב ראש השנה אין תוקעין, כדי שייסבור השטן שיום הדין כבר עבר, (מהרי"ל, אגף המגן י"ב) וכדי להפסיק ולהבדיל בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה, ואפילו כשהל ראש השנה בשבת, דכשנאמרים זכרון תרועה הוי כמו תקיעה (שעה"צ ל"ה).

תקיעת שופר בלילה - כתב בערוך השולחן (תקפ"א י"ג) דבליילה לא יתקעו בכל חודש אלול אפילו להתלמד, דאין לעשות התעוררות בלילה, והתקיעות מעוררים המדות העליונות. וכ"כ הגר"ה פלאג"י בספרו מועד לכל חי (י"א נ"א) יש לגעור באלו שרוצים להתלמד שלא יתקעו משחשיכה דאינו ראוי לתקוע בלילה אפילו שהוא להתלמד.

תהילים - נוהגין בכל יום של ימי החול מר"ה אלול ואילך אחר התפלה אומרים בצבור עשרה מזמורים, ומתכוונים לגמור כל התהילים שני פעמים קודם ראש השנה,

והוא עולה כמנין כפ"ר [וביה"ר שלפני אמירתו יש לדלג תיבות בהם שבעים שנה] וכיון שאין אומרים ספר שלם יש לומר בזכות מזמורי תהלים שקראנו לפניך כ"ו ואחר היה"ר אומרים קדיש, ואם אין עשרה בשעת אמירת תהלים וממתנין על אחד שישלים המנין יש לשייר מזמור אחד ויאמרוהו אחר שישלימו עשרה, ויאמר קדיש, ובימי התשובה שבין ר"ה ליוה"כ אומרים יותר מעשרה מזמורים כדי לגמור התהלים פעם שלישית קודם יוה"כ [מטה אפרים]: ובפלא יועץ מערכת תהילים בא"ד כתב הרג"ל בספר תהילים דוחה כל מיני פורענות ופגעים רעים מעליו ומעל בני ביתו ומעל משפחתו ומעל כל בני דורו ומגלגל עליהם כל מיני שפע ברכות וטובות והצלחות ואין דבר שיכול להגין מפני המזיקים כאמירת קדיש על תהילים וכ"ו עיי"ש

לדוד ה' אורי – נוהגין לומר אחר התפילה מזמור כ"ז שבתהילים לדוד ה' אורי וג' בוקר וערב, והוא על פי המדרש ה' אורי בראש השנה וישעי ביום הכפורים כי יצפנני בסכה רמז לסוכות, וכתב בספר המוסר שנדפס שנת תפ"ד סוד גדול שהאומר מזמור זה מר"ה אלול עד אחר שמחת תורה בערב ובוקר מובטח שיוציא ימיו ושנותיו בטוב ומעביר כל המקטריגים, ובספר שם טוב קטן שנדפס בשנת תס"ו כתב עוד; שאפילו גזירה רעה כתובה על האדם מן השמים יכולה לבטלה, ומבטל ומעביר מעליו כל המקטריגים ושטנים ומארי תריסן ומבטל מעליו כל גזירות רעות וקשות ויוצא בדימוס זכאי בדין.

כתיבת אגרת – נוהגין כשכותב אדם לחברו אגרת שלומים מר"ה אלול עד יום הכיפורים רומז לו בתחלתו או בסופו, שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבעל"ט להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים (מטה אפרים, קיצור שו"ע קכ"ה ב').

בדיקת מזוזות ותפילין – יש אנשי מעשה הנוהגין בחודש זה לבדוק תפילין ומזוזות שלהם, (מטה אפרים), והנה מעיקר הדין תפילין שהוחזקו בכשרות ונמצאים בשימוש יומי אינם צריכים בדיקה לעולם (ל"ט י'), ולגבי מזוזות יש חיוב לבדוק פעמים בשבע שנים (רצ"א א'), וכיון שהתפילין בזמננו עשויין בהידור, כלומר; שהבתים עשויים מעור בהמה גסה עבות ביותר, ואין שום חשש שהם או הפרשיות יתקלקלו, ולכן לא נהג לבדקם ללא סיבה מיוחדת, ואדרבה ע"פ הרוב מצויים תקלות רק לאחר שנפתחו ותקנעם מחדש (הליכות שלמה ד' ל"ז), מאידך העוסקים בענין זה טוענים שיש כמה קלקולים בהכנסת הפרשיות, ויש שמתקלקל במשך הזה, שיש לחוש לכך.

סליחות

זמן אמירת סליחות – זמן אמירת הסליחות הוא באשמורת, אג"ל קודם חצות לילה אין לומר שום סליחות, ולא י"ג מדות בשום פנים לעולם (מג"א ומ"ב תקס"ה ה') זולתי בליל יום הכיפורים, והמקובלים הזהירו ע"ז מאד, (הרמ"ז סי' ל'), שמשיגים בזה מטרה הפוכה, ובלבול הסדר, שתיקן הטוב והישר ית"ש, והוא קרוב להיות מקצץ בגטעיות, וכ"כ בברכי יוסף שהוא מנהג רע ומר, ישתקע ולא יאמר, והיושב שם, ישב וידום, מאידך בספר מקדש מלך פר' ויקהל (דף קצ"ה ע"ב), בשם הרב מהר"ם די לונזאנו, שזמן תיקון חצות מתחיל שעתים לפני חצות לילה, ובשו"ע (סי' א סעיף

ב) המשכים להתחנך לפני בוראו יכוין לשעות שמשתנות בהן המשמרות, שהם בשליש הלילה, וכו'. וכ"כ במשמרת שלום (סי' מ"א ד') שאם קשה להמתין או שלא יהא מנין אפשר לעשות כן, וכ"כ בשו"ת אגרות משה מהדורא תנינא (או"ח ק"ה), שאם אי אפשר לצבור לומר סליחות אחר חצות, יש להתיר להם דרך הוראת שעה, לומר סליחות קודם חצות לילה, כדי שלא יתבטלו מלומר סליחות לגמרי, ולא יהא להם התעוררות תשובה, ולמעשה במקום שנהגו כן יש להם על מי לסמוך.

ברכת התורה – כשמשימין לסליחות אע"פ שהוא קודם אור היום, יש לברך ברכת התורה (בסי' מ"ו סעיף ט' נחלקו אם מותר לומר פסוקים דרך תחנונים קודם ברכת התורה, והרמ"א מיקל בזה אך המ"ב והמס"א דיש לנהוג לברך קודם, ולדלגה אח"כ).

טלית – ש"ץ שאומר סליחות, יש לו להתעטף בטלית מצוייצת. וכשמשימין בעוד לילה, לא יברך על עטיפתו. וטוב שישאל טלית מאחר ולא יקה טלית הקהל, וכל שכן שלא יקה טלית של עצמו (מטה אפרים, מ"ב סק"ו, וביאוריה סי' יד יא).

מנין בסליחות – לכתחילה אין להתחיל אשרי עד שיתאספו שם עשרה, כדי שיוכל לומר אחריו קדיש מיד. אם אי אפשר להם להמתין והתחילו סליחות, ואחר כך הגיע מנין, יאמר שלשה פסוקים ויאמר הקדיש. אם היו עשרה בעת הסליחות ויצאו מקצתן לחוץ ואין כאן עשרה בגמר הסליחות, אף על פי כן רשאי לומר קדיש אחר הסליחות עם תתקבל (מטה אפרים י"ז, ומ"ב ד').

סליחות ביחידות – אין היחיד רשאי לומר שלש עשרה מדות דרך תפילה ובקשת רחמים, שדבר שבקדושה הם ואין אומרים אותם בפחות מעשרה (תקס"ה ה'). אבל אם בא לומר אותם דרך קריאה בתורה בניגון ובטעמים, מותר. וכן הבקשות שהן בלשון תרגום, כגון מחי ומסי וכו' ומרן די בשמ"א כו', לא יאמר כשאין שם מנין עשרה (מטה אפרים כ"א ומ"ב שם).

ש"ץ של סליחות – נוהגים שמי שמתפלל סליחות מתפלל כל היום שחרית ומנחה ומעריב, ואפילו ערבית שלפניו הוא מתפלל. והוא קודם לאבל וליאר צייט ומוהל, ואפילו יש שם הגון ממנו. ועכשיו לא נהגו כן, ומי שיש לו יאר צייט הוא מתפלל, וכן האב (מטה אפרים לא).

וידוי – בסוף הסליחות אומרים שלש פעמים וידוי, וע"פ האר"י ז"ל אין לאמרו אלא פעם אחת (סי' תר"ב, ובגאר היטב ב').

מכניסי רחמים – המהר"ל מפראג מיאן לומר פיוט מכניסי רחמים שאין לנו עם מלאכים כלום כי אם ה' אלקינו שומע קול תפלה, ולפ"ז גם פזמון מלאכי רחמים

וסליחה י"ג מדות האמורות בחנינה יש למנוע, מ"מ כתב החת"ס אנו אומרים עם הצבור הן אל כביר לא ימאס ודלוג עלי אהבה, אך מכניסי רחמים דרכי להאריך בגפילת אפים עד שהגיע שליח ציבור לשומר ישראל. (מהר"ל נתיבות עולם נתיב עבודה פי"ב, חת"ס א"י קס"ז)

ערב ר"ה - ערב ראש השנה נוהגים שהכל מתענים, אם הוא בן י"ג לזכר וי"ב שנים לנקבה. ובמקום שיש קצת חולי אין צריך להתענות, ואין צריך התרה, שעל דעת המנהג קיבל עליו מתחילה. ואין משלימין התענית, כדי שלא יכנס ליום טוב כשהוא מעונה (שו"ע תקפ"א ב' ומטה אפרים ל"ח), וכתב הטור דביום ראשון של סליחות רוב צבור מתענין ונוהגין באשכנז להתענות כולם בער"ה וסמך לזה ממדרש ר' תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכי ראשון הוא והלא ט"ז הוא אלא ראשון לחשבון עונות משל למדינה שהיבת מס למלך ולא נתנו לו בא אליה בחיל לגבותו כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך הניח להם שלישי, כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שלישי השני, כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו, והניח להם הכל, כך המלך זה הקדוש ברוך הוא בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה, ער"ה הגדולים מתענין ומוותר להם שלישי עונותיהם ב' ימים בינונים מתענין ומוותר להם ב' שלישים, ביום הכיפורים הכל מתענין ומוותר להם הכל.

המתענים בערב ר"ה - יש נוהגין שאותן המתענים בערב ראש השנה, שיש להם לשותות קודם סליחות, קפה או תה, שלא יהא כחוקות העכו"ם המתענים בערב חגיהם. (מ"ב ס"ק כ"א)

התרת נדרים

נוהגים לעשות התרת נדרים בער"ה ויש שעושים בעשרת ימי תשובה.

מנין חמתירים - צריך שלשה אנשים שיתירו, ויש שעושים ההתרה בפני עשרה אנשים כיון שכוללים בהתרה זו גם נדרים שנדרו בחלום, וכן נהג החת"ס.

אמירת כמה אנשים יחד - מעיקר הדין יכולים כמה אנשים לומר ביחד את נוסח התרת נדרים, אולם אם אין הזמן דחוק עדיף שכל אחד יאמר בגפרד (מטה אפרים מ"ט).

נתמלא זקנם - להשבה"ל (ד' נ"ד ד') ראוי להקפיד שהמתירים יהיו אנשים שנתמלא זקנם, דבדאורייתא לא סמכין אחזקה דרבא וי"א שאין צריך רק שיהיו בני י"ג שנה ויום אחד, דעיקר ההתרה להנהיגות טובות, שאינם אלא מדרבנן (תשובות והנהגות א' של"ז)

התרת נדרים בלילה - אפשר להתיר נדרים גם בלילה (וי"ד רכ"ה ג')

לפני התפילה - בשעת הצורך אפשר לעשות התרת נדרים לפני התפילה ולפני ברכת התורה. (כל נדרי פרק ע"ט).